

LUND UNIVERSITY

Safsa i Skåne – återinventering av en stor doldis

Svensson, Rune; Jirle, Erling

Published in:

Botaniska Notiser: utgivna av Lunds botaniska förening (2001-)

2021

Document Version:

Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Svensson, R., & Jirle, E. (2021). Safsa i Skåne – återinventering av en stor doldis. *Botaniska Notiser: utgivna av Lunds botaniska förening (2001-)*, 154(3), 1-16.

Total number of authors:

2

Creative Commons License:

Ospecificerad

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Safsa i Skåne – återinventering av en stor doldis

Rune Svensson & Erling Jirle

Figur 1. Lokal för safsa vid gamla sågkvarnen på Kvarnön i Vittsjö, juli 2020. Foto: Rune Svensson.

Målsättningen med denna studie var att försöka få en uppfattning om förekomsterna av vild safsa *Osmunda regalis* i Skåne 2020. Vi har uppskattat hur stora populationerna är på de aktuella lokalerna, genom att både räkna antalet geneter och rameter (se Facktermer). En del lokaler tycks inte ha besökts under senare tid, så vi återbesökte samtliga uppgivna lokaler med vildväxande safsa, samt några med inplanterad safsa. Vi beslöt dessutom att med hjälp av kartor, med uppgifter från Internet samt på plats bedöma om växtlokalerna är påverkade av mänsklig aktivitet.

Morfologi, taxonomi, ekologi och utbredning

Safsa (figur 1 & 2) är en kärlväxt som hör hemma i klassen ormbunsväxter Polypodiopsida, ord-

ningen Osmundales. Den tillhör familjen safsaväxter Osmundaceæ, som Anderberg och Anderberg (2017) beskriver som följer: "Safsaväxterna skiljer sig från övriga ormbunskliknande kärlkryptogamer genom att övre delen av bladskivan är omvandlad till sporangiesamling och genom själva sporangiernas öppningsmekanism. Hos safsaväxterna öppnas sporangierna med en liten grupp celler i toppen av sporangiet, medan de hos de egentliga ormbunsväxterna öppnas med en ring av tjockväggiga celler kring sporangiet."

I familjen Osmundaceæ ingår enligt Wikipedia fyra släkten med 25 accepterade arter: 12 arter *Osmunda*, 8 arter *Leptopteris*, 3 arter *Osmundastrum* samt 2 arter *Todea*.

Anderberg och Anderberg (2017) beskriver släktet *Osmunda* som följer: "Fleråriga, meterhöga ormbunskliknade växter med kort

Figur 2. Safsa vid Pinneå, Örkeljunga. Foto: Jan Thomas Johansson.

jordstam. Blad med sterila, eller sterila och fertila bladskivor. Sterila bladskivor dubbelt parbladiga med helbräddade småflikar. Fertila delar toppställda, flikade, gulgröna, som mogna bruna. Sporgömmen i två rader, päronformade, skaftade. Protallier ovanjordiska, gröna. Kromosomtal: $2n=44$.”

Fortsättningsvis beskriver Anderberg och Anderberg (2017) arten safsa *O. regalis*, som följer: ”Safsa är en högväxt, flerårig ormbunke med något grenig jordstam. Arten blir ofta meterhög och har stora, matt ljusgröna blad som är dubbelt parbladiga. Bladens småflikar har slät kant. Sporangiesamlingarna sitter i en upp till tre decimeter lång, grenig ställning i spetsen av vissa blad. Svepefjäll saknas. Safsa kan knappast förväxlas med arter ur familjen ormbunksväxter (Polypodiaceae s. lat.), de senare har sporangiesamlingar på undersidan av de gröna bladen eller samlade på särskilda sporangieblad.” Detaljbilder av safsa visas i figur 3.

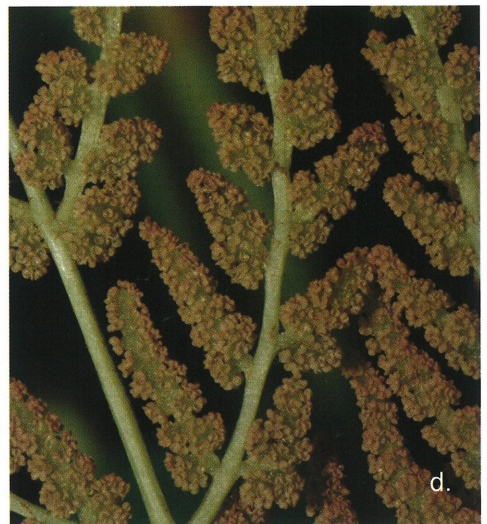
Safsa, även kallad kungsbräken, är en av våra största ormbunkar. Den enda konkurren-

ten storleksmässigt är örnbräken *Pteridium aquilinum*. På många av safsans växtplatser får man nästan en ”tropisk upplevelse” (figur 13).

En tidig svensk beskrivning av safsa från *Svensk botanik* (Palmstruch och Swartz 1809) återges i figur 4.

Både släktet *Osmunda* och arten safsa *O. regalis* är namngivna av Linné. Det var troligen verket *Institutiones Rei Herbariæ* (1719) av den franske botanisten Joseph Pitton de Tournefort som bidrog till Linnés val av namn. de Tournefort hade utformat en växttaxonomi som föregrep Linnés. Hans arbete inspirerade troligtvis Linné till att utveckla sitt sexualsystem. Ett annat verk som kan ha inspirerat Linné i sitt namnval är *Cruydt-Boeck* av Rembertus Dodo-naeus, först publicerad år 1554 (figur 7).

Släktnamnet *Osmunda* kommer troligen från namnet ”Osmunder” som var det gamla saxiska namnet för guden Tor. Det består av de båda delarna ”os” [as] som betyder gud och ”mund” som betyder beskyddare. Artepitetet *regalis* betyder kunglig.

Figur 3. a. Bladflik. Foto: Erling Jirle. b. Bladspets. Foto: Erling Jirle. c. Mogen sporsamling. Foto: Jan Thomas Johansson. d. Detaljbild av mogen sporsamling. Foto: Jan Thomas Johansson.

OSMUNDA REGALIS.

KUNGS-OSMUND. Safsabuske.

Stambladet är dubbelt parbladigt, och förbytes i toppen till en trefalt sammansatt fruktspira.

Linn. Fl. Suec. p. 369. Cl. 24. CRYPTOGAMIA. Filices. — Lill. Sv. Fl. s. 385. Kl. 16. LONNÖTT. Ormbunkar. — Linn. Skånsk. Res. s. 49. — Swartz Synops. Filic. p. 160. — Retz. Fl. ocean. s. 481.

Ormbunkarne, denna utmärkte familj bland växterna, tillades af några gamla örtkännare namnet *Epi-* eller *Hypophylloperme*, eller vexter som bära sin fröredning på bladens framsida. Ehuru denna benämning, oaktadt ändå icke exklusivt användbar för ormbunkar allena, väl besannades hos största delen af dem, så visar, utom andra, Osmundsläget ett tydligt undantag, helst de för blommor eller frukt ansedde delar bäras liksom särskilda från stambladet, eller åtminstone icke på dess yta. Men denna olikhet är icke den viktigaste hos detta slägte. Vid föreställandet af några Ormbunkar tillföre i detta verk (N:o 37. 51. 90. 143. 181. 306.) visas den märkvärdiga ledfulla ring (*gyrus*), af hvilken frökapslerne omgilvas och som, spänstigt uppsprungne, ojemt utsluter dem. Så förhåller det sig hos de flesta af dessa alster, och detta har gifvit anledning att förena dem under namn af *Gyrates*, eller hvilkas kapsler äro med en tydlig ring försedda. En sådan saknas deremot hos Osmunderne och andra med dem beslägtade. Dessas kapsler visa blott ett ofullkomligt tecken dertill och öppna sig ordentligt i 2 hophängande skal (*valvule*) liksom med en springa, och kallas därför samtliga *Sporie Gyratæ* eller *Rinatæ*. Vid inderingen af Ormbunkarne, redan en af de tahirare flocker i Vextriket, kan örtkännaren icke umbära dessa hufvudmärken, äfven så litet som de bära undgå hans uppmärksamhet.

Den Osmund-arten som här förekommer tecknad, (den enda Svenska Ormbunken af sednare afdelningen) är vida skild från en allmännare och oriktigt med samma slägte parad ört (*Osm. Lunaria L. Botrychium Sw.*). Den förstnämde finnes växande hos oss på några få ställen endast, såsom på Billingen i Vestergötland; i Skåne vid Lillö,

366.

OSMUNDA REGALIS.

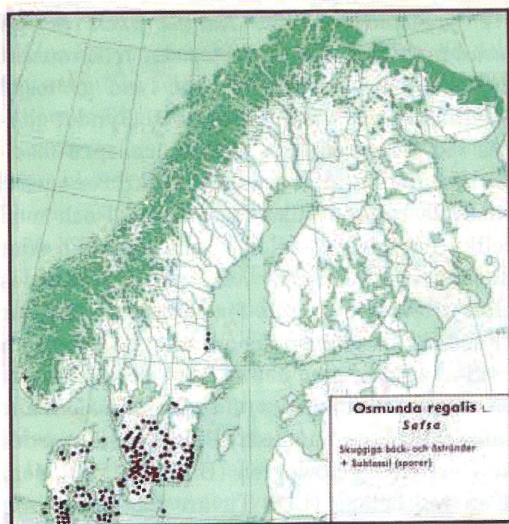
och i Småland nära Virestad och Mortorp, gemenligen vid å- och strandbäddar. Roten är, som hos de större Ormbunkarne, mycket tjock och köttig fastän hård, från hvilken många stamblad uppstå sent om våren och knippevis; de äro af 2—6 quarters längd, icke olika unga Askträds telningar, nedtill halfbrunda och dubbelt parbladiga, af bredt lansettlika, släta, lifligt gröna, ofta finsågade småblad, än rundade vid basen, än liksom hjertformiga, eller ock delta i en rundad flik vid yttre sidan. De öfre grenarne af det gemensamma stambladet förvandla sig i sammansatta fruktspiror, på hvilka frökapslerne sitta i små runda, skiftvis åtskilda knippen hoggytrade. De greniga spirornas ända sig stundom med ett litet blad, vid hvars sidor äfven spridda kapsler upptäckas, till någon likhet med somliga Ormbunkar af den första flocken. Kapslerne äro alla med en liten fot försedda, nästan så stora som *Senapskorn*, i början gröna, men omsider rödbruna, nättligt ädriga, och öppna sig ändtligen till hälften, längsefter på ena sidan, och visa, under synglasat, öfverst och baktill en liten knöl med några på iveren gående strimmor, eller ämne till en del af en ring. Inuti fyllas dessa frögömmen med oändligt fina frön, som mot hösten utfalla.

Redan i 300 år har denna Ormbunke burit sin Kungliga titel, för de egenskaper man fordom trodde den äga *). Roten ansågs som särlikande, äfven nyttig för Bräckskador, underbart drivande af stockad blod efter fall och stötar, med mycket annat, som man sedermera, och tvifvelsutan billigt förgätt; likväl bar den i sednare tider, som det påstås, i Schweiz gjort uppsedde såsom verksam Medicin för Engelska sjukan (*Rachitis*). Skulle detta bekräfta sig, så hade man att föga sig ännu ytterligare af ett viktigt Läkmedel ur Ormbunkarnes familj. Kunde griset i mängd samlas, vare det säkert dugligt ämne till stoppning i gråte sängkläder.

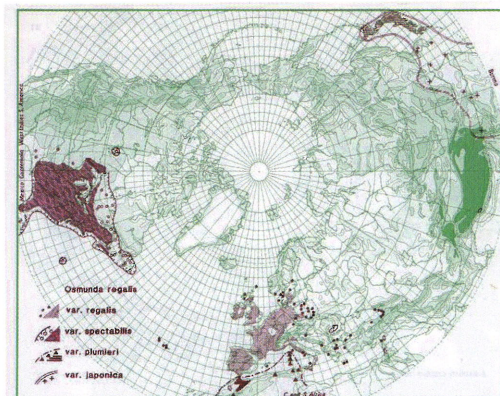
Tab. — En del af stambladet med dess fröredning, tecknad efter lefvande ex. i Berg. Trädgården. — a. En mogen frökapsel särskilt, och mycket förstorad.

*) *Regalis* & *praecaris* viribus. — *Loebel, Clariss.*

Figur 4. Beskrivning av safsa från Svensk botanik (Palmstruch och Swartz 1809).

Figur 5. Sarsa, utbredning i Norden enligt Hultén (1971).

Figur 6. Sarsa, utbredning på norra halvklotet enligt Hultén & Fries (1986).

I Europa och Nordafrika visar sarsa en i huvudsak oceanisk utbredning, från Marocko i söder till Sverige i norr. Dessutom finns spridda lokaler österut till Georgien, samt i Libanon (Hultén och Fries 1986, figur 6). Jonsell (2000) uppger dess förekomst utanför centrala och västra Europa till Medelhavsområdet, Himalaya, östra Asien, östra Nordamerika och dessutom uppges den finnas i tropikerna och på södra hemisfären.

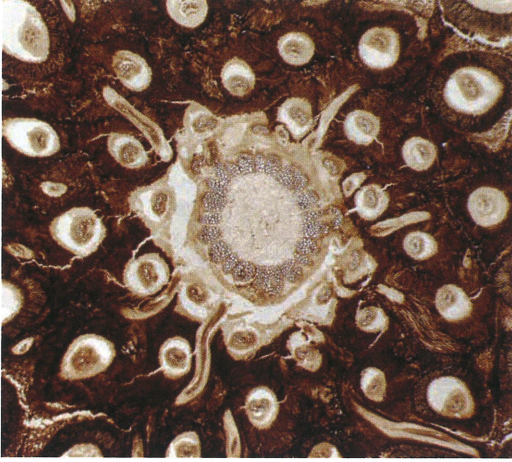
I Norden har sarsa en sydlig utbredning (Hultén 1971, figur 5). Dess utbredning i Sverige är koncentrerad till Götalands fastland och dessutom finns det sex utpostlokaler i Gästrikland (Ståhl 2016). Lokaluppgiften om sarsa i Uppland (Jonsell 2010) samt de två fynden, uppgivna på Artportalen, får anses som ej spontana.

Sarsa växer oftast på skuggiga platser vid åar med snabbt rinnande syrerikt vatten och gärna på steniga, grusiga ställen. Andra växtplatser är på sjöstränder, vid torvgravar, mossar, vittmossekärr eller ibland på alsocklar. I övriga Norden finns ett fåtal lokaler i södra och västra Norge och spridda lokaler i Danmark. I Danmark är de individrikaste lokalerna oftast knutna till torvmossar eller strandhedar. De indigena lokalerna i Norge finns i klippig terräng i kustnära trakter.

Weimarck (1963) skriver om förekomsten i Skåne: "Å-, bäck- och sjöstränder, någon gång

Figur 7. Illustration av Osmunda från "Cruydt-Boeck" av Rembertus Dodonaeus (1644) med infällt porträtt utfört av Theodor de Bry.

Figur 8. Fossil av safsa från Korsarödssjön, Tjörnarp. Fossiliet i genomsnitt visar stjälk och grenar som i mikroskop avslöjar bevarade cellkärnor och kromosomer. Foto: Benjamin Bomfleur, Naturhistoriska riksmuseet.

även kärr; inom urbergsområdet, särskilt i Helge åns, Rönne åns och Holjeåns vattensystem, dessutom på Linderödsåsen och vid Fjällfotassjön i Hyby." I Weimarck (1985) finns cirka 75 aktuella och 10 utgångna lokaler markerade på utbredningskartan. I Tyler (2007) finns cirka 60 aktuella lokaler markerade på utbredningskartan. Således visar det på en 20-procentig minskning av antalet lokaler mellan de två inventeringarna. Tyvärr går det inte att utifrån dessa uppgifter få någon uppfattning om populationernas storlek på de olika lokalerna.

Prima loca för safsa i Sverige är från Lillö vid Kristianstad 1744 och fyndet gjordes av Leche (Nordstedt 1920). Där är den inte återfunnen. Lämplig växtplats är svår att hitta där numera. Det var kanske något individ som förts dit av strömmarna i Helge å, som växte där på Leches tid?

De tre viktigaste vattensystemen för safsa i Skåne är Rönne å, Helge å och Skräbeån. Dessutom finns eller fanns spridda lokaler i andra vattensystem. En del av de skånska lokalerna ligger vid olika typer av fördämningar, varför arten troligen har gynnats av att man utnyttjat vattenkraften i de skånska åarna. Några fynd är knutna till människoskapade biotoper uppkomna vid torvbrytning samt på mossmark.

I pressmeddelandet *Kungsbräken är ett levande fossil* (Naturhistoriska riksmuseet 2014), beskrivs ett intressant fynd av fossil *Osmunda* från juratiden (figur 8). Fyndet gjordes vid Korsarödssjön nära Tjörnarp. I fossiliet har man kunnat studera strukturer såsom enskilda celler i olika faser och till och med cellkärnor med enskilda kromosomer. Fossiliet hittades i ett lager av aska som förkalkades efter ett vulkanutbrott för cirka 180 miljoner år sedan. Visserligen låg området på den tiden i vid ekvatorn, men det är ändå intressant att på nästan samma plats (vid Tjörnarpssjön) har safsa iakttagits i augusti 1882. Fyndet gjordes av Carl Gösta Löwegren (Ericson 1953), som även tog belägg (LD). Tyvärr har safsa inte återfunnits vid Tjörnarpssjön.

Användning och äldre namn

Safsa har nyttjats i ockulta sammanhang, vilket nämns i Linnés Skånska Resa.

Dess användning som läkeört beskrivs i *Swensk Örtbok* (Roselli 1858), men det framgår inte var detta skedde. Så här står det om safsa: "Osmund; Kungs-Osmund, (*Osmunda regalis*), växer högt i åar och blommar i Juli, Aug. med röda blommor och dubbelt parbladigt stamblad. Kallas i Småland: Safsabuske. Roten deraf uppgifves såsom säkert botemedel mot Engelska sjukan. Begagnas inwertes pulveriserad eller som dekokt, äfwen extract deraf en längre tid."

I *Svensk botanik* (Palmstruch och Swartz 1809, figur 4) skrivs det om safsan i folkmedicinen. På en hemsida om alternativmedicin (www.alternativmedicin.se) skrivs det om safsa: "Sporställningen liksom jordstammen användes förr som medel mot engelska sjukan och barntuberkulos. Jordstammen anses verka urindrivande, avförande och adstringerande samt sårhelande. På den franska landsbygden används kungsbräkenblad till bäddar som påstås ha en välgörande effekt på klena barn och på reumatiker." Safsa har således i folk- och alternativmedicin använts som läkeört.

En udda användning av safsa har man haft i Stokkemark i Danmark (Løjtnant och Worsøe 1977), där den användes som "palmegrene" i

kransar och gravpynt. Samma källa uppger att safsan blivit utrotningshotad i Belgien, då den där utnyttjas som substrat för orkidéodling.

Som trädgårdsväxt är safsa ofta tillgänglig i väl sorterade plantskolor. Olika namnsorter säljs bland annat under namnen *O. regalis* 'Purpurascens', *O. regalis* 'Gracilis' och *O. regalis* 'Cristata'.

Linné nämner safsa i sin skånska resa 1749, då ifrån Fanhultsån söder om Virestad i Småland (von Sydow 1975). Lokalen ligger 16,5 km från närmaste kända fyndplats i Skåne, vilket är sågverksdammen norr om Massasjö [Matsasjö] i Loshults socken (Snogerup 1956).

Den 13 maj 1744 skrev Linné: "Safsabuske var en namnkunnog växt i Virestad socken, som endast finns här på ett enda ställe, nämligen på en liten holme uti Fanhults å. Den kloka kvinnan Ingeborg i Mjärhult brukte, då hon bodde i Mjärhult (It.Gottl. 312), att gå till denna busken om morgnarna tigandes och fastandes att rådföra sig med, jag vet icke vem, varav Virestadsborna kallade busken Ingeborgs i Mjärhult predikstol. Ingen här på orten hade sett en sådan buske, och alla undrade, av vad art han vara månde. Busken var ett par alnar hög och och mer än ett par famnar i diameter. Rötterna voro tätt hopvuxna och liksom flöto på vattnet, att han gungade, då man gick uti honom. Stjälkarna voro nedantill släte och

uppväxte såsom spön utan grenar, hade ovan-till folio opposita simpliciter pinnata, av vilka de översta voro mindre och på båda sidor täckte med ett fint pulver. Denna busken hade jag aldrig till förene råkat vilt växande, ty han är ganska sällsynt i Sverige, fast professor Leche säger sig funnit honom på Lillö vid Kristianstad, Malmborg på Billingen och licent. Wahlbom jämte Mortorps prästegård väster om Kalmar nere vid kvarnarna. Han var med ett ord *Osmunda regalis* Fl 840."

Linné nämner den kloka kvinnan Ingeborg, som var orakel i trakten. Hon fick hjälp av safsabusken med att rådföra sig, det vill säga att hon genom safsan fick vägledning från en "högre makt". I sin Gothlandska resa, Förrättad Åhr 1741 (Molde 2005) viker Linné (den 7 augusti) grundligt ut sin kunskap om och kring safsans brukare i Mjärhult. De rå som nämns hade samröre med Lucifer (djävulen). Det skulle kunna förklara hennes rå(d)förning av safsabusken.

I boken *Wärend och Wirdarne* (Hyltén-Cavallius 1863–1868) skriver man om samma safsabuske i Virestad: "Ännu i vår egen tid har den s.k. Kloke Herren i Fanhult likaledes använt Qvistar af Safsa-busken, såsom ett kraftigt medel emot förgerning och sjukdom." Förgerning är när "trolldom" försäkras något oförklarligt i omgivningen.

Figur 9. Del av rhizom från en genet med de basala delarna av 2 rameter. Foto: Rune Svensson.

Safsans roll som ockult växt speglar sig också i namnen rönrot och rörot (Rietz 1867), som kan tolkas som om växtens rötter skulle kunna hjälpa till med att förmedla rön/rö, det vill säga råda. Han skriver om namnet att "det måhända egentligen varit runa-rot". Även i *Kritisk ordbok öfver svenska växtnamnen* (Fries 1880) skrivs det om rön-, rö-rot, och där hänvisas till isländska ordet rún som står för hemlighet, vishet.

Safsa har genom tiderna haft en rad olika svenska namn vilka tas upp av Lüttkens (1981). Han nämner följande: "Stoor Skogsbräken, Stoor Ormablech, Stor Bräken, Vatturormabuncka som bär blomma, Kungsosmund, Safsabuske, Safsa, Vattensafsabräken, Safsabräken, Safsabräkne, Safjabräken, Safjabuske, Kungsbräken, Rönrot och Rörot."

Metodik

Inventeringen av safsa i Skåne har gjorts under perioden mars–september 2020. Alla lokaler för safsa i Skåne redovisas i bilagan *Safsa i Skåne 2020*, som kan läsas och laddas hem från <http://lundsbotaniska.se/publikationer/botaniska-notiser/>. Detta är en mycket detaljerad beskrivning av alla lokaler för safsa, aktuella såväl som historiska, för safsa i Skåne. Här redovisas t.ex. besökstillfälle, inventerare, eventuella fynd och iakttagelser på lokalen. Ibland refereras och kommenteras även litteraturuppgifter kortfattat.

Vid inventeringen har vi, direkt på växtplatsen, räknat både antalet generer och rameter (figur 9). När generer inte har gått att nå har vi, utifrån deras storlek och växtposition, bedömt antalet rameter.

Eftersom safsa ofta växer gyttrad är det ibland svårt att avgöra hur många enskilda generer en gyttring utgör. I gyttringar har vi därför tolkat en genet som en samling rameter som sitter på gemensamt rhizom som inte har synlig kontakt med något annat rhizom. Om direkt räkning inte kunnat genomföras har uppskattningar gjorts. Då har vi varit återhållsamma för att inte få "glädjesiffror". Summor som innefattar uppskattningar är markerade med *.

Koordinater är angivna i Rikets nät (RT90 2.5 gon) och har antingen tagits med en GPS-handenhet på plats eller satts i efterhand med hjälp av Eniro (kartor.eniro.se). Vi har gått igenom skånska lokaluppgifter från Lilja (1838, 1870), Areschoug (1866, 1881), *Botaniska Notiser*, kortregistret till Skånes flora (på Biologiska museet i Lund), Virtuella herbariet (Sweden's Virtual Herbarium) samt Artportalen. Dessutom har ytterligare några lokaluppgifter hittats med hjälp av sökning på Internet. Alla lokaler är i möjligaste mån identifierade och lokaler som bedömts vara samma har slagits ihop till en lokal för att få överblick över alla uppgifterna. Detta innebär att våra lokaler kan innefatta flera olika lokaler från de föregående inventeringarna. Svårigheten ligger i att avgränsa olika lokaler när de är utbredda över längre, mer eller mindre, sammanhängande sträckor.

Resultat och diskussion

Under 2020 fann vi safsa på 69 lokaler i Skåne (figur 10 & tabell s. 15–16). Alla dellokalerna har räknats som egna lokaler. Vi fann 1391 vildväxande generer av safsa, med 7 106 rameter. Detta innebär att varje vildväxande genet i genomsnitt har 5,1 rameter. Lokaler med inplanterad eller troligen inplanterad safsa har inte beaktats.

Fördelningen av lokaler är: vid å 74 %, vid sjö 23 %, annan typ 3 %.

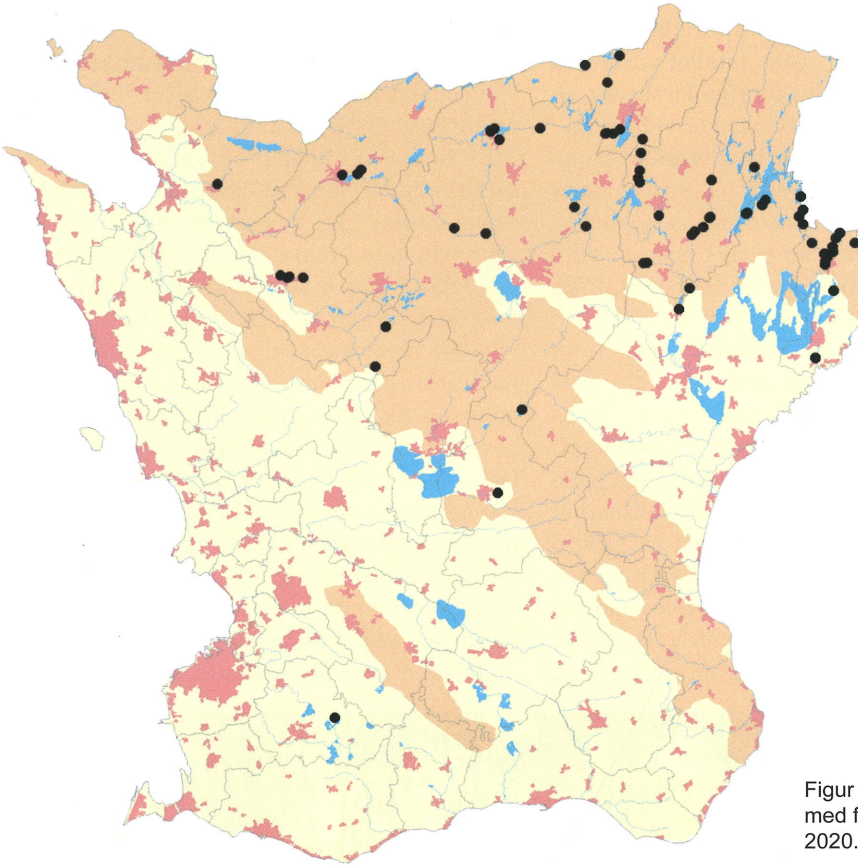
Fördelning av lokaler mellan vattensystemen är: Helge å 43 %, Rönne å 14 %, Skräbeån 42 %, Sege å 1 %.

Fördelning av generer mellan vattensystemen är: Helge å 49 %, Rönne å 15 %, Skräbeån 35 %, Sege å 1 %

Fördelning av generer i Helge åns vattensystem är: vid å 97 %, vid sjö 3 %

Fördelning av generer i Rönne åns vattensystem är: vid å 100 %

Fördelning av generer i Skräbeåns vattensystem är: vid å 69 %, vid sjö 31 %, annan typ < 0,5 %

Figur 10. Karta över lokaler med fynd av safsa i Skåne 2020.

Fördelning av geneter i Sege åns vattensystem är: annan typ 100 %

Fördelning av rameters förekomst är: vid å 92 %, vid sjö 6 %, annan typ 2 %.

Fördelningen av rameter mellan vattensystemen är: Helge å 70 %, Rönne å 14 %, Skräbeån 14 %, Sege å 2 %.

Fördelning av rameter i Helge åns vattensystem är: vid å 95 %, vid sjö 5 %

Fördelning av rameter i Rönne åns vattensystem är: vid å 100 %

Fördelning av rameter i Skräbeåns vattensystem är: vid å 80 %, vid sjö 19 %, annan typ < 0,5 %.

Fördelning av alla rameter i Sege åns vattensystem är: annan typ 100 %

Antalet rameter/genet är: i genomsnitt 5,1.

Antalet rameter/genet är: i genomsnitt vid å 6,1, vid sjö 4,1, annan typ 20,1.

Resultatet av de olika fördelningarna är tydligt. Safsa tycks föredra att växa vid strömmande vatten. Ett undantag utgör förekomsten på Fjällfotaljung (Hyby lokal 1, figur 11).

Det större antalet rameter/genet i å gentemot sjö tyder på att safsa trivs bättre vid rinnande vatten än vid sjöstränder. Det stora antalet för "annan typ" är svårare att förklara. Värdet höjs markant av de stora geneterna som växer på torvunderlag i gles björkskog på Fjällfotaljung (Hyby lokal 1, figur 11). Dessa tycks stortrivas i denna udda miljö och safsona där är mycket storvuxna och livskraftiga. Måne de vara av en annan genetisk typ? Är de kanske av samma typ som de danska skogs-/torvmossevaxande safsona, eller är det bara en ståndortsvariation? Se även nedan angående avvikande kromosomtal.

I Danmark tycks safsa inte vara bunden till rinnande vatten eller sjöar. Istället växer den oftast i torvmossar och i fuktiga lövskogar, eller på ljunghedar och i dynsänkor vid havet. I Norge består de indigena lokalerna av klippterräng i kusttrakter. På samma typ av lokaler som i Norge hittar man idag safsa i Bohuslän. Att safsa växer i en från övriga Sverige skild biotop uppmärksammades av Olander (1972), och tas vidare upp i Blomgren m.fl. (2011).

Både på Göteborgs Botaniska Förenings hemsida med rödlistade arter från år 1999 (www.bfig.se/rodlistor/rodlist99) och Jens Christian Schous hemsida (http://www.biopix.net/osmunda-regalis-ssp-hibernica-ined_photo-112372.aspx) skrivs det om, och visas bilder, av en potentiellt ny underart av safsa i Norden. Dess föreslagna namn är *O. regalis* ssp. *hibernica* ined, med det svenska namnet "hedsafsa". Tillhör populationen i Bohuslän detta nya taxon? Stämmer karaktärerna in på

något skånskt material? Tyvärr har vi inte hittat någon beskrivning av dess karaktärer, så vad som specifikt utmärker detta "nya taxon" är fortfarande höljt i dunkel.

En intressant uppgift om safsas kromosomtalen tas upp i Hylander (1982). Här uppges dess kromosomtalen vara $2n=44$ (66, 68, 79 och 88). De avvikande kromosomtalen (66?, 88?) uppges också i Norsk flora (Lid 1994, 2005), dock med frågetecken efter. Kan ett eventuellt avvikande kromosomtalen medföra annorlunda habitatkrav? I Skåne finns eller fanns safsa på några lokaler med inslag av torv, vilket avviker från de vanliga lokaltyperna. Mest utpräglad är detta på Fjällfotaljung (Hyby lokal 1). Denna lokal uppvisar likheter med skogs- och torvmosselokalerna i Danmark. Kan de danska populationerna och Fjällfotapopulationen ha ett avvikande kromosomtalen, som kan förklara det annorlunda biotopvalet? Framtida undersökningar skulle kunna klargöra detta.

Figur 11. Safsa i gles björkskog, Fjällfotaljung september 2020. Foto: Rune Svensson.

Figur 12. Safsa, Malshult augusti 2020. Foto: Erling Jirle.

Merparten av lokalerna har utsatts för någon form av mänsklig påverkan. Mest negativt för safsalokaler tycks anläggandet av kraftverksdammar ha varit, då lokaler helt spolierats. Positivt för safsa tycks däremot de forsande partierna som skapats i anslutning till kvarnar ha varit. Reglering av sjöar tycks ha låst fast safsa på dess gamla växtpositioner, vid högsta vattenlinjen, där de seglivade geneterna nu för en mer eller mindre tynande tillvaro.

Safsans status i Skåne verkar stabil och fyndplatserna för vår inventering redovisas i figur 10. Ett individ kan bli mycket gammalt när det väl etablerat sig på en lämplig lokal. Däremot tycks nyetablering vara ovanligt. Vi har vid bara några få tillfällen hittat plantor som varit under 10 cm. Gametofyter och nyetablerade sporofyter är svåridentifierade. Vi har inte lyckats hitta några beskrivningar av dessa stadier av safsans utveckling, som går att tillämpa för identifiering i fält. Hur mycket av dessa utvecklingsfaser som finns är omöjligt att bedöma. Jonsell (2000) skriver

att sporererna måste gro inom ett par dagar efter mognaden. Gametofyten utvecklas sedan i cirka två månader innan sporofyten börjar utvecklas. Denna tillväxer sedan under resten av växtsäsongen.

Safsa är tyvärr inte fridlyst i Skåne. Detta har troligen bidragit till att safsa försvunnit från en del växtlokaler. I Skåne har troligen flest individer försvunnit när Helge å exploaterades för elproduktion och tillhörande dammanläggningar anlades.

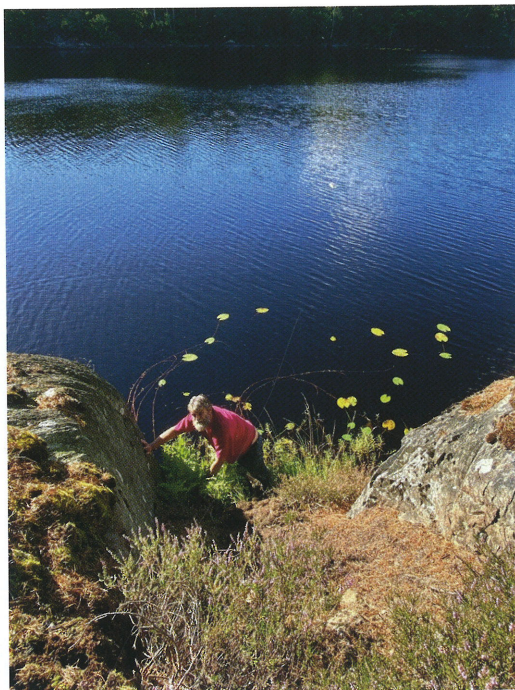
En iakttagelse vi gjorde vid Immeln är att geneterna tycks föredra att växa i kanten av högsta vattenlinjen. Eftersom vattenytan i sjön är noggrant reglerad av Volvo Olofströmsverken fylls sjön troligen sällan eller aldrig upp till högvattenlinjen nu för tiden. Vår slutsats är att de etablerat sig när sjön ännu var oreglerad. Efter regleringen hamnade geneterna för långt upp på land och har därmed inte längre optimala växtförutsättningar. Detta avspeglar sig i att de är ganska småvuxna och har få rameter per genet. Orsaken kan vara konkurrens från

Figur 13. Safsa i "tropisk" miljö, Hunseröd, juli 2020.
Foto: Rune Svensson.

andra mer terrestra arter, som nu har vandrat in i safsans gamla, nu torrare, växtzon. Samma förhållanden tycks gälla vid några av de andra sjölokalerna, som också är påverkade av regleringar. Ett liknande scenario tycks även ha uppstått vid den mer eller mindre torrlagda delen av Helge å vid Göta bruk (Osby lokal 2). Geneterna där växer nu långt ifrån den nuvarande vattenlinjen. Varför nyetablering inte sker vid de nya högvattenlinjerna är oklart.

En annan iakttagelse är att det ofta växer många geneter vid högvattenlinjen på lokaler där åar har leriga kanter med stalp. Geneterna är här ofta relativt små och ofta sterila. Vår slutsats är att förutsättningarna vid högvattenlinjen är gynnsamma för etableringen av gametofyter och juvenila geneter, men inte den optimala växtplatsen för de fullvuxna geneterna. Optimala lokaler för geneter tycks istället vara på steniga småöar, i åar med relativt starkt strömmande, ganska näringsfattigt men syrerikt vatten, vilka översvämmas vid

Figur 14. Kontroll av safsa vid Raslängen (Vånga lokal 11) av Rune Svensson, september 2020.
Foto: Erling Jirle.

högvatten. Sådana förhållanden förekommer i mindre och medelstora åar i norra Skåne, ofta vid risslände kvillar. Här kan safsa uppnå en höjd på över två meter. Växtlokalerna vid torvgravar är troligen av mer efemär karaktär och försvinner när dessa växer igen.

Safsans framtid i Skåne ter sig ganska positiv, främst på lokalerna vid bäckar och åar. Någon framtida exploatering av vattenkraft i skånska åar tycks inte vara aktuell. Safsa kanske till och med kan hitta tillbaka till några gamla lokaler, då man ska restaurera Rönne åns flöde genom att riva de gamla kraftverken och dammarna. Syftet är att ån åter ska bli laxförande, men man kan hoppas på positiva effekter även för växtlivet. Även en reduktion av vattnets näringsstatus skulle nog också underlätta för safsas eventuella återkolonisering av lämpliga lokaler vid åns huvudfåra. De nuvarande lokalerna vid Helge å bör kunna hålla sig stabila, så länge ingen förändring av åns utnyttjande sker. Lokalerna i Skräbeåns vattensystem och andra mindre vattenflöden kan

troligen också hålla sig konstanta, så länge de inte utsätts för ytterligare exploatering, vattenföroreningar, flödesändringar eller att stränderna blir för kraftigt igenvuxna. Den annorlunda växtplatsen för safsa vid Fjällfotaljung (Hyby lokal 1, figur 11) bör skyddas så att lokalen inte i framtiden blir utsatt för avverkning eller igenväxning.

Epilog

Inventeringen har fört oss ut till många både natursköna och intressanta lokaler med stora naturvärden. Många är svårtillgängliga, men vill man ta sig till någon lättillgänglig safsalokal rekommenderas följande: Lunnamölan (Munka-Ljungby lokal 1), Vittsjö skansar (Vittsjö lokal 1) och strax söder om landisbanan i Örkelljunga (Örkelljunga lokal 1). Om man dessutom vill se indigen idegran *T. baccata* skall man bege sig till lokalen vid Hjärsås, där praktfulla exemplar ganska lätt kan ses ihop med safsa på den så kallade "Idegransholmen" (Hjärsås lokal 1b).

På några lokaler har vi fått se kungsfiskare, briljanta i svensk fågelfauna. Forsärla såg vi ofta vid besöken vid gamla kvarnanläggningar. Häckande drillsnäppor sågs på några av lokalerna vid Helge å. Förvildad stor frossört *Scutellaria altissima* återfann vi på en tidigare känd lokal, nära gamla Skolhemmet vid Örkelljunga (Örkelljunga lokal 4). En mindre trevlig upptäckt var den invasiva arten gul skunkkalla *Lysichiton americanus* som växte i det biotopskyddade området vid kvillen nära spinneriet nordost om Örkelljunga (Örkelljunga lokal 5).

Så ut och njut av safsa i dess natursköna omgivningarna i Skåne!

Tack

Tack till Lars Fröberg som hjälpt till vid inventeringen, samt korrekturläst manus, dessutom tack till Jan Thomas Johansson som hjälpt till vid inventeringen samt bidragit med foton. Dessutom tack till övriga personer som bidragit med uppgifter om safsa och dess lokaler. Vi vill även tacka Kjell-Arne Olsson för framställningen av kartan med fyndlokalerna för safsa.

Referenser (inklusive referenser till den, från LBFs hemsida, kompletta nedladdningsbara listan):

- Anderberg, A. och Anderberg, A.-L. 2017. *Den virtuella floran*. Naturhistoriska riksmuseet. ><http://linnaeus.nrm.se/flora/><
- Areschoug, F. W. C. 1866. *Skånes Flora, innefattande de fanerogama och ormbunkartade växterna*. C. W. K. Gleerup, Lund; Christian Falkenberg, Köpenhamn.
- Areschoug, F. W. C. 1881. *Skånes Flora, innefattande de fanerogama och ormbunkartade växterna*. 2:a uppl. C. W. K. Gleerups förlag, Lund.
- Blomgren, E., Falk, E., och Herloff, B. (red.) 2011. *Bohusläns flora*. Grahns Tryckeri AB, Lund.
- Ericson, J. 1953. Bidrag till Skånes Flora. 46. Flora och Tjörnarps socken. *Bot. Notiser* 1953:81–96.
- Ericson, J. 1964. Från Lunds Botaniska förenings förhandlingar 1963. *Bot. Notiser* 1964: 92–95.
- Eriksson, J. och Tullberg, S.A. 1873. Bidrag till Skånes flora, samlade och ordnade af J. Eriksson och S. A. Tullberg. *Bot. Notiser* 1873:130–135.
- Eriksson, M. och Svensson, M. 2014. *Musselinventering Pinkabäcken 2014. - Eftersök av flodpärlmussla (Margaritifera margaritifera)*. Länsstyrelsen Skåne, 2014.
- Fries, E. 1880. *Kritisk ordbok öfver svenska växtnamnen*. Norstedt, Stockholm.
- Hylander, N. 1982. *Nordisk kärllväxtflora I-II*. Almqvist och Wiksell, Stockholm.
- Hultén, E. 1971. *Atlas över växternas utbredning i Norden. Fanerogamer och ormbunksväxter*. 2:a uppl. Generalstabens Litografiska Anstalts Förlag, Stockholm.
- Hultén, E. och Fries, M. 1986. *Atlas of North European vascular plants. North of the Tropic of Cancer I–III*. Koeltz Scientific Books, Königstein im Taunus.
- Hyltén-Cavallius, G. O. 1863–1868. *Wärend och Wirdarne*. P. A. Norstedt och Söner Stockholm.
- Johansson (utan årtal). Några ovanliga ormbunkar i kommunen. >www.orkelljunganatur.se/Main/Artiklar/ormbunkar.htm<
- Jonsell, B. (ed.) 2000. *Flora Nordica 1*. Stockholm.
- Jonsell, L. (red.) 2010. *Upplands flora*. SBF-förlaget, Uppsala.
- Lid, J. och Lid, D.T. 1994. *Norsk flora*. 6. utgåve. Det Norske Samlaget, Oslo.

- Lid, J. och Lid, D.T. 2005. *Norsk flora*. 7. utgåve. Det Norske Samlaget, Oslo.
- Lilja, N. 1838. *Skånes Flora*. Berlingska boktr., Lund.
- Lilja, N. 1870. *Skånes Flora. Ny omarbetad uppl.*, Stockholm.
- Lüttkens, A. 1981. *Svenska växtnamn, del 3*. Walter Ekstrands förlag, Lund.
- Länsstyrelsen Skåne, 2018. Beslut om utvidgade strand-skyddsområden inom Klippans kommun. >diarier.sva-lov.se/Diabaswebb/famdok.asp?DSN=5ochP=61896<
- Løjtnant, B och Worsøe E. 1977. *Foreløbig status over den Danske flora*. Reports from the Botanical Institute University of Aarhus.
- Molde, B. 2005. *Carl von Linnés Gotländska resa*. Natur och Kultur, Stockholm.
- Naturhistoriska riksmuseet, 2014. Kungsbräken är ett levande fossil. >www.mynewsdesk.com/se/naturhistoriska_riksmuseet/pressreleases/kungsbraeken-aer-ett-levande-fossil-974868<
- Norborg, G. och I. 1957. Bidrag till Skånes flora 51. Fanerogamflora i Vedby socken med speciell hänsyn till myrarna. *Bot. Notiser 1957*: 83–121.
- Nordstedt, O. 1920. *Prima Loca Plantarum Suecicarum. Första litteraturuppgift om de i Sverige funna vilda eller förvildade kärlväxterna*. Bilaga till *Bot. Notiser 1920*.
- Olander, G. 1972. *Osmunda regalis* L. på en för Sverige ovanlig lokal. *Sv. Bot. Tidskr.* 66: 94–102.
- Olsson, U. 1961. Bidrag till Skånes flora. 54. Floran i Emmitslövs socken. *Bot. Notiser 1961*: 1-18
- Palmstruch, J. W och Swartz, O. 1809. *Svensk botanik, sjette bandet*. Carl Delé, Stockholm.
- Rietz, J. E. 1867. *Svenskt dialekt-lexikon [I-II]*. N.P. Lundbergs boktryckeri, Lund.
- Roselli, C. 1858. *Swensk Örtbok*. 1:a uppl. Sigfrids Flodins förlag, Stockholm.
- Sigbo, L. 2000. Floran i Örkelljunga. >www.orkelljunganatur.se/Main/PDF/26.%20Floran%20i%20%C3%96rkelljunga.pdf<
- Snogerup, S. 1956. Bidrag till Skånes Flora 19. Flora och vegetation i Loshults socken. *Bot. Notiser 1956*:117–142.
- Spotidoc (utan årtal). Möllestigen, Munka Ljungby, torsdagen den 13 oktober. >spotidoc.com/doc/5117287/möllestigen--munka-ljungby--torsdagen-den-13-oktober<
- Ståhl, P. (red.) 2016. *Gästriklands flora*. Elanders Sverige, Mölnlycke.
- von Sydow, C-O. 1975. *Carl Linnæus Skånska resa år 1749*. Wahlström och Widstrand, Stockholm.
- Tyler, T. m.fl. (red.) 2007. *Floran i Skåne. Arterna och deras utbredning*. Lunds Botaniska Förening, Lund.
- Weimarck, H. 1963. *Skånes Flora*. Bokförlaget Corona AB, Lund.
- Weimarck, H och G. 1985. *Atlas över Skånes Flora*. Lund.

Författarnas e-postadresser

Rune Svensson: rune5503@gmail.com
 Erling Jirle: erling.jirle@biol.lu.se

Facktermer

- Efemär** = tillfällig
- Gametofyt** = haploid generation med enkel kromosomuppsättning hos en generationsväxlare som bildar gameter (könsceller)
- Genet** = ett avgränsat individ med unik kromosomuppsättning
- Indigen** = ursprunglig
- Kvill** = del av vattendrag som splittras upp i minst tre grenar av ett flertal smärre öar
- Ramet** = ett skott på genetens rhizom
- Rhizom** = rotstock, jordstam
- Rissla** = porla
- Sporofyt** = diploid generation med dubbel kromosomuppsättning hos en generationsväxlare, som bildar sporer genom meios (reduktionsdelning)
- Stalp** = tvärstup

Tabell. Lokaler för safsa i Skåne 2020

I nedanstående tabell redovisas alla 69 lokaler där safsa noterades 2020 kommunvis och inom kommunen sockenvis. Lokalerna är löpande numrerade och sedan angivna i klartext.

I kolumnen G/R visas antalet geneter/rameter på lokalen ifråga. En * anger att antalen är uppskattade.

I kolumnen Biotop anges en siffer- och bokstavskod som kan tydas med hjälp av nedanstående nyckel. På så sätt kan ingående information om lokalen fås fram.

Koordinaterna är angivna i Rikets nät (RT90 2.5 gon). Vid utbredda lokaler har en mittkoordinat angetts.

1 = å	B = stalp	H = ö	N = kanalisering
2 = sjö	C = lugnvatten	I = udde	
3 = torvmosse	D = risslande vatten	J = befintlig kvarnanläggning	
4 = torvgrav	E = stenig strand	K = raserad kvarnanläggning	
5 = vitmossekärr	F = lerig strand	L = dammpåverkan	
A = kvill	G = strandkärr	M = sjöreglering	

Kommun	Socken	Lokal	G / R	Biotop	Koordinat Rikets nät
Bromölla	Ivetofta 1	Skräbeån, Nymölla, NNO bron	1 / 5*	1DEHK	1416819 6214085
Bromölla	Ivetofta 2	Ivösjön, ostsidan av Rävastärten	3 / 5	2AFM	1419599 6224354
Bromölla	Näsium 1a	Holjeån, nedom kvarnen i Näsium	10 / 48	1EJL	1418317 6228354
Bromölla	Näsium 1b	Holjeån, N Lillåns inlopp	80 / 286*	1BCFL	1418347 6228851
Bromölla	Näsium 1c	Holjeån, nedströms Sibbarp	36 / 210*	1ADEHK	1419495 6230309
Bromölla	Näsium 1d	Holjeån, N Sibbarp	1 / 2	1BCF	1419451 6231077
Bromölla	Näsium 1e	Holjeån, Östafors	8 / 44*	1ADEHKL	1419985 6232439
Bromölla	Näsium 1f	Holjeån, vid länsgränsen	5 / 125*	1EH	1420581 6233198
Bromölla	Näsium 1g	Holjeån, Forsagården	10 / 62*	1BCF	1418660 6229469
Bromölla	Näsium 5	Blistorpsån ovan utloppet	1 / 3*	1ADEH	1418189 6230008
Bromölla	Näsium 6	Blistorpsjön	1 / 1	2G	1416324 6231673
Bromölla	Näsium 7	Ryssberget, Tornbacken	1 / 3	5	1422839 6231677
Hässleholm	Häglinge 1	Bosarapsjöns NV strand	10 / 52	2G	1371507 6206242
Hässleholm	Hörja 1	SO pkt 104,35	2 / 10*	1ADK	1361281 6234030
Hässleholm	Hörja 2	Rökeån, 500 m NO Jontustorp	4 / 4	1CD	1366030 6233224
Hässleholm	N. Sandby 1	Almaån, Brittedal	46 / 134	1ADEKLN	1381510 6234271
Hässleholm	Stoby 1	Almaån, Strömsfors	57 / 218	1CEJL	1381503 6234261
Hässleholm	Stoby 2	Almaån, NV Tockarp	3 / 8	1DK	1379751 6237220
Hässleholm	Verum 1	Vieån, Mölleröd	62 / 630	1ADEH	1374360 6249399
Hässleholm	Vittsjö 1	Dragsån S Holmgången	6 / 60*	1DEHJLMN	1367410 6249330
Hässleholm	Vittsjö 2	Vittsjön, 700m SO Vittsjö stn	4 / 52	2EM	1368158 6247632
Hässleholm	Vittsjö 3	Pickelsjön, Galgön	15 / 150*	2EHM	1366814 6248878
Hässleholm	Vittsjö 5	Vittsjön, 300 m SO Vittsjöborg	1 / 30	2EIM	1366781 6249073
Hörby	Åspinge 1	200 m S Ekeboda	2 / 5	1DELN	1367743 6193515
Klippan	Fåringtofta 1	Djupadal, Snälleroådsån	3 / 12	1ADEH	1349144 6212925
Klippan	Fåringtofta 2	700m NNO Hunseröd	25 / 164	1ADEHK	1350751 6218972
Klippan	Klippan 1a	Bäljaneå, Storäng	80 / 523	1ADEH	1335979 6226693
Klippan	Klippan 1b	Bäljaneå	4 / 9	1BCF	1335601 6226555
Klippan	Klippan 1c	Bäljaneå, Tegelbruksområdet	1 / 7	1CD	1334579 6226924
Klippan	Vedby 1	Bäljaneå, ca 1 km O kyrkan	5 / 56	1DE	1338137 6226545
Kristianstad	Färlöv 1	Helgeå, 500 m NO Torsebro bruk	2 / 9*	1CFL	1395945 6221615

Kommun	Socken	Lokal	G / R	Biotop	Koordinat	Rikets nät
Kristianstad	Vånga 1a	Immeln	2 / 5	2EM	1408743	6237512
Kristianstad	Vånga 1b	Immeln	8 / 23	2EM	1408688	6237573
Kristianstad	Vånga 2	Immeln, Bökenäs	32 / 77	2EIM	1409252	6238322
Kristianstad	Vånga 3a	Immeln, NNV Krogshult	1 / 6	2EM	1406204	6236176
Kristianstad	Vånga 3b	Immeln, NNV Krogshult	4 / 6	2EIM	1406429	6236347
Kristianstad	Vånga 4	Hallsjön, 400 m ONO Brotorpet	1 / 4	2GM	1412983	6292028
Kristianstad	Vånga 7	Raslången, Kiön	12 / 35*	2EHM	1414926	6236721
Kristianstad	Vånga 9	Raslången, Västerviksnäs	1 / 1	2EM	1414593	6238793
Kristianstad	Vånga 10	Raslången, NO Fuglabacken	2 / 2	2EM	1414355	6235742
Kristianstad	Vånga 11	Raslången, 1 km NO Bökestad	6 / 30	2EM	1414965	6234526
Osby	Osby 2	Helgeå, Strömsborg	4 / 23*	1ADEKLN	1390262	6247700
Osby	Osby 3	Simontorpsån	76 / 348	1ADEK	1384862	6256382
Osby	Osby 4a	Helgeå, Västra Malshult	24 / 114	1DEH	1384531	6248542
Osby	Osby 4b	Helgeå, Västra Malshult	10 / 19	1BCF	1384751	6248610
Osby	Osby 6	Sibbarp	40 / 133*	1CEMN	1385762	6248533
Osby	Osby 8	Skansen	3 / 9*	1DEHL	1386797	6249163
Osby	Visseltofta 1	Simontorp, O Mjöbygget	4 / 6	1ADE	1386764	6260495
Osby	Visseltofta 3	Gräsljunga, 800 m NNV	41 / 116*	1BCEFH	1381449	6259045
Osby	Örkened 1	Ekeshult	3 / 26	1DEHJL	1407522	6243340
Svedala	Hyby 1	Fjällfotaljung	5 / 118	3	1342887	6159113
Ängelholm	Munka-Ljungby 1	Lunnamöllan	20 / 107*	1ADEJLN	1324875	6240923
Örkelljunga	Örkelljunga 1	Pinnån	7 / 44*	1ADEH	1344196	6242266
Örkelljunga	Örkelljunga 4	Lärkesholmsån, Hjälmjöns inlopp	6 / 35	1CEF	1346537	6242410
Örkelljunga	Örkelljunga 5	Pinnån, Spinneriet	1 / 5	1ADEH	1347079	6243073
Ö. Broby	Glimåkra 1	Sibbhultsån, Tykatorp	25 / 85	1ADEFKN	1401011	6241333
Ö. Broby	Gryt 1	Almaån, Spånga	191 / 732	1ADEGLN	1390945	6228709
Ö. Broby	Hjärsås 1a	Axeltoftsån, VSV Kylaboda	22 / 130	1CE	1397927	6233004
Ö. Broby	Hjärsås 1b	Axeltoftsån, "Idegransholmen"	202 / 1211	1ADEHK	1398421	6233504
Ö. Broby	Hjärsås 1c	Axeltoftsån, Kylaboda	50 / 401	1ADEHKN	1399701	6234140
Ö. Broby	Hjärsås 3a	Axeltoftsån, Brostugan	17 / 95*	1CEFJ	1400675	6235566
Ö. Broby	Hjärsås 3b	Axeltoftsån, NO Brostugan	3 / 12*	1CE	1400790	6235686
Ö. Broby	Kviinge 1	Almaån, Spånga	3 / 13	1ADEKN	1390363	6228689
Ö. Broby	Kviinge 3	Helgeå, NV Odersberga	1 / 8*	1CF	1397601	6224819
Ö. Broby	Ö. Broby 2	Helgeå, Glimminge	3 / 12*	1CFL	1389799	6241040
Ö. Broby	Ö. Broby 3	Helgeå, Möllarp, Hemmestorp	39 / 138*	1CEF	1389805	6242856
Ö. Broby	Ö. Broby 4	Helgeå, Nordanå	5 / 10*	1CFH	1389562	6241712
Ö. Broby	Ö. Broby 6	Helgeå, 2 km NO Östanå	17 / 26	1CEFKN	1390021	6245569
Ö. Broby	Ö. Broby 7	Helgeå, 300 m S Mannagården	3 / 9	1CFL	1392757	6235961

Ovanstående tabell är en sammanfattning av bilagan *Safsa i Skåne 2020*, som kan läsas och laddas hem från <http://lundsbotaniska.se/publikationer/botaniska-notiser/>. I denna 20-sidor långa bilaga redovisas alla lokaler för safsa i Skåne, aktuella såväl som historiska, med detaljerade upplysningar kring t.ex. besöksstillfälle, inventerare, eventuella fynd och iakttagelser på lokalen. Ibland refereras och kommenteras även litteraturuppgifter kortfattat. (Lösenord: botnot).